

Тетяна Швець
(м. Переяслав-Хмельницький, Україна)

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ У КОНТЕКСТІ ВИМОГ ЛІНГВОДИДАКТИКИ

Стаття представляє результати дослідження, спрямованого на виявлення специфіки формування комунікативної компетенції майбутніх учителів іноземних мов на засадах лінгвокультурологічного підходу. Уточнено дефініцію поняття «комунікативна компетенція» та ідентифіковано її структуру. Встановлено, що використання лінгвокультурологічного підходу у процесі формування комунікативної компетенції дозволяє викладачу зосередити увагу на розкритті культурних цінностей та реалій, суттєвих для носіїв мови, що вивчається, що сприяє засвоєнню інформації, необхідної для здійснення адекватної іншомовної комунікації.

Ключові слова: лінгвокультурологічний підхід, комунікативна компетенція, лінгвістична, соціокультурна, стратегічна, прагматична, професійна компетенція.

Статья представляет результаты исследования, направленного на выявление специфики формирования коммуникативной компетенции будущих учителей иностранных языков на основе лингвокультурологического подхода. Уточнена дефиниция понятия «коммуникативная компетенция» и идентифицирована ее структура. Установлено, что использование лингвокультурологического подхода в процессе формирования коммуникативной компетенции позволяет преподавателю сосредоточить внимание на раскрытии культурных ценностей и реалий, существенных для носителей изучаемого языка, что способствует усвоению информации, необходимой для осуществления адекватной иноязычной коммуникации.

Ключевые слова: лингвокультурологический подход, коммуникативная компетенция, лингвистическая, социокультурная, стратегическая, прагматическая, профессиональная компетенция.

The article represents the results of the research aiming at finding out the peculiarities of communicative competence formation of future foreign languages teachers based on linguoculturological approach. The author determined the definition of the notion «communicative competence» and identified its structure. It was found out that the use of linguoculturological approach in the process of communicative competence formation enables the teacher to concentrate on the cultural values and realia, which are important for native speakers. This is beneficial in learning the information necessary for conducting successful communication in foreign languages.

Key words: *linguoculturological approach, communicative competence, linguistic, social and cultural, strategic, pragmatic, professional competence.*

Постановка проблеми. Проблема формування іншомовної комунікативної компетенції на засадах лінгвокультурологічного підходу, породженого визнанням взаємодії між мовою і культурою народу її носія, продовжує перебувати у центрі уваги вітчизняних та зарубіжних представників сучасної лінгводидактики. Зазначене зумовлене, з одного боку, підвищенням мотивації до вивчення іноземних мов, викликаного розширенням партнерських контактів України з країнами Європи та всього світу, можливістю навчатися або проходити стажування в іншій країні, з іншого – необхідністю практичного використання набутих знань у процесі реальної комунікації з представниками інших країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використанню лінгвокультурологічного підходу у процесі навчання іноземних мов як *одночасного вивчення національної культури народу і його мови* присвячені праці Є.М. Верещагіна та В.Г. Костомарова [3], *результату культурного досвіду народу-носія мови* – В.В. Красних [5], І.Л. Плужник [7], *здатності адаптуватися до нових мовних ситуацій* – М. Вуган [10] та інших.

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Незважаючи на наявність наукових праць, орієнтованих на використання лінгвокультурологічного підходу в процесі навчання іноземних мов, недостатньо розкритою залишається специфіка формування комунікативної компетенції майбутніх учителів іноземних мов на його основі, що й зумовило актуальність цієї розвідки.

Мета статті – дослідити можливості використання лінгвокультурологічного підходу в процесі формування комунікативної компетенції майбутніх учителів іноземних мов.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан методики викладання іноземних мов характеризується пошуком та утвердженням нових підходів до формування комунікативної компетенції фахівців різних галузей як уміння реального спілкування з представниками інших культур (британської, німецької, французької тощо) у професійній та побутовій сферах. Успіх комунікативної діяльності представників різних культур значною мірою залежить від узгодженості їх знань у певній тематичній сфері, ступеню збігу їх лінгвокультурологічних компетенцій та рівня сформованості комунікативної компетенції.

Комунікативна компетенція фахівця з іноземних мов є складним поняттям, яке у межах нашого дослідження визначаємо як «... здатність людини розуміти та відтворювати іноземну мову не тільки на рівні фонологічних, лексико-граматичних і країнознавчих знань та мовленнєвих умінь, а й відповідно до різноманітних цілей та специфіки ситуації спілкування» [9, с. 89].

Комунікативна компетенція вчителя іноземних мов включає уміння: вільного усномовленнєвого спілкування у монологічній та діалогічній

формах; аудіювання аутентичних текстів різних жанрів та видів; читання та розуміння аутентичних текстів різного ступеня складності; здійснення комунікації у писемній формі відповідно до поставлених завдань із використанням невербальних засобів спілкування. Структура комунікативної компетенції включає кілька взаємопов'язаних компетенцій, серед яких: лінгвістична, соціокультурна, стратегічна, прагматична та професійна.

Лінгвістична компетенція є комплексом знань, умінь та навичок, які забезпечують володіння системою відомостей про мову, що вивчається за її рівнями: фонемним, морфемним, лексичним, синтаксичним. У її структурі виокремлюють *лексичну компетенцію* – знання словникового складу мови і здатність користуватися ним у процесі інтеракції; *граматичну* – знання граматичних елементів мови і вміння використовувати їх у процесі комунікації; *семантичну* – здатність комуніканта розуміти значення лексичних одиниць та свідомо використовувати їх у власному мовленні [1, с. 362].

Важливою складовою іншомовної комунікативної компетенції є *соціокультурна компетенція* – сукупність знань про країну, мова якої вивчається, національно-культурні особливості соціальної і мовленнєвої поведінки носіїв мови, норм етикету, властивих носіям мови. Її формують такі взаємопов'язані компоненти: *країнознавчий* – система знань про народ, мова якого вивчається, національний характер, суспільно-державний устрій, досягнення у галузі освіти, культури, особливості побуту, традиції, звичаї тощо; *лінгвокраїнознавчий* – знання національних звичаїв, традицій, реалій країни, мова якої вивчається, та її використання для досягнення мети комунікації; *соціолінгвістичний* – знання та вміння ефективного використання мови у соціальному контексті, що виражається в нормах ввічливості, реєстрах спілкування, лінгвістичних маркерах соціальних відносин, виразах народної мудрості та їх врахуванні в реальних життєвих ситуаціях, здатність організувати процес мовленнєвого спілкування відповідно до комунікативної ситуації, соціальних норм поведінки та соціального статусу учасників комунікації [1, с. 286–287].

Значну роль у структурі іншомовної комунікативної компетенції відіграє *стратегічна компетенція*, яка стосується наявності у комуніканта блоку знань, умінь та навичок, що забезпечують розуміння методу викладу й способу поєднання речень, визначення важливості теми повідомлення, логічного зв'язку між частинами тексту [1, с. 295].

Прагматична компетенція – сукупність умінь побудувати висловлювання відповідно до специфіки міжкультурної комунікації, що виявляється в здатності до свідомого вибору потрібних форм та типів мовлення, врахування ознак функціонально-стильових різновидів мовлення та є пов'язаною з продукуванням актів мовлення [1, с. 208].

До складу іншомовної комунікативної компетенції входить також *професійна компетенція* – знання, вміння і навички, які забезпечують розуміння конкретних професійних проблем, виокремлення головної інформації, оцінку її значущості з позицій професійної діяльності;

допомагають подолати психологічні бар'єри в процесі комунікації; активізують комунікативний потенціал особистості на основі усвідомлення нею власної потреби у професійному спілкуванні [1, с. 229–230].

Сформована комунікативна компетенція фахівця з іноземних мов передбачає засвоєння лінгвістичної, соціокультурної та екстралінгвістичної інформації, необхідної для адекватного спілкування і взаєморозуміння, що неможливе без принципової тотожності загальних відомостей комунікантів про оточуючу їх дійсність. Підвищенню ефективності процесу іншомовної комунікації значною мірою сприяє оволодіння культурними нормами поведінки як «способу життя» народу-носія мови. Тобто, у процесі навчання іноземної мови важливо залучати студентів до нової національної культури, побуту, традицій, соціальних відносин, а відтак формувати соціокультурну компетенцію, що забезпечить їм можливість брати участь у міжкультурній комунікації.

Успішному вирішенню завдань навчання іноземних мов у їх взаємозв'язку з культурою народу-носія сприяє лінгвокультурологічний підхід, за допомогою якого виявляється лінгвістичне та культурологічне забезпечення адекватного практичного використання іноземної мови у різних сферах. За такого підходу мова і культура розглядаються в тісному взаємозв'язку – вивчення мови через культуру і культури – через мову, а людина як носій мови і член суспільства, в якому вона функціонує, виступає виразником культурних надбань та їх творцем, а також користувачем, який впливає на розвиток національної культури.

Виходячи з цього, слідом за В.В. Воробйовим, лінгвокультурологію визначаємо як наукову дисципліну, яка вивчає матеріальну і духовну культуру народу, її взаємозв'язок та взаємодію з мовою в процесі її функціонування шляхом дослідження виявів культури народу, зафіксованих національною мовою [4, с. 36–37]. Лінгвокультурологія розглядає проблеми взаємодії мови, культури та особистості в процесі функціонування мови, а також її опису та викладання, оскільки мова закріплює та зберігає у своїх одиницях культурні компоненти та установки, які відтворюються в менталітеті всього народу або його окремих соціальних груп від покоління до покоління.

У зв'язку з зазначеним вище, використання у навчальному процесі лінгвокультурологічного підходу пов'язане з введенням поняття *лінгвокультурологічної компетенції* – системи знань про культуру, особистісні якості, отримані у процесі засвоєння культурних цінностей, що виражаються засобами мови та регулюють комунікативну поведінку її носіїв. До її структури входять знання особистістю норм, правил та традицій власної лінгвокультурної спільноти, а також – норм, правил і традицій лінгвокультурної спільноти, мову якої вона вивчає.

Результати досліджень у галузі когнітивної лінгвістики засвідчують, що культурні надбання та ціннісний досвід народу зберігаються і вербалізуються у концептах – одиницях людської пам'яті, в яких міститься сприйнятий образ світу. Ментальна природа концепту уможливорює його

вивчення за допомогою вербалізаторів, до яких серед інших належать лексичні одиниці, в яких зафіксовані результати когнітивної діяльності людського розуму [2, с. 223].

Концепти формуються на базі чуттєвого досвіду та предметної діяльності людини, її мисленнєвих операцій з іншими концептами, що існують у її пам'яті. Отже, формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземних мов зумовлюється вивченням іноземної мови як системи втілення цінностей культури народу, збережених у концептах, що зумовлює використання у навчальному процесі інформації лінгвокультурологічного плану.

У ході оволодіння основними поняттями та одиницями лінгвокультурології використовується ілюстративний матеріал, що представляє найяскравіші зразки лінгвокультури народу, мова якого вивчається, як у вигляді окремих слів чи словосполучень, так і текстів, що мають етнокультурну цінність. Спираючись на результати досліджень В.А. Маслової, з метою формування лінгвокультурологічної компетенції студентів доцільним є використання у навчальному процесі лексичних одиниць міфологізованого характеру, паремійного фонду мови, фразеологічних одиниць, метафоричних та образних висловів, мовних одиниць, в яких зафіксовані особливості мовленнєвої поведінки та мовленнєвого етикету носіїв мови, оскільки саме вони несуть найбільш актуальну для вивчення ціннісну лінгвокультурологічну інформацію та є найуживанішими в процесі природної міжкультурної комунікації [6].

У межах цієї розвідки зосереджуємо свою увагу на використанні в навчальному процесі фразеологізмів французької мови – дієвого засобу долучення студентів до скарбниць культури французького народу, які виконують не лише комунікативну, але й культурну функції, образно передаючи як інформацію про оточуючу реальність, так і культурні смисли та стереотипні уявлення народу. У фразеологізмах знайшли своє відображення історія, побут та культура, а також дух та спосіб його мислення. Будучи роздільно оформленими мовними утвореннями, фразеологічні одиниці мають складну лексико-граматичну й особливо смислову структуру, в утворенні якої значною мірою беруть участь екстралінгвістичні й етнолінгвістичні фактори.

Розпочинаючи роботу над фразеологічною одиницею, викладач наголошує на тому, що національний характер французької фразеології перш за все підтверджується тим, що у ній переважає істинно французький елемент. Своєрідність французьких фразеологічних одиниць виявляється головним чином у їх структурно-граматичних, лексичних, стилістичних, фонетичних та семантичних особливостях. Проте найяскравіше національна своєрідність французької фразеології виявляється у семантичних особливостях фразеологічних одиниць та у їх смислового змісті.

Взаємозв'язок фразеологізмів із реаліями французького народу виявляється у тому, що вони не можуть бути дослівно перекладені на інші мови. З цією метою досить часто використовуються фразеологічні

еквіваленти, побудовані на інших образах. Так наприклад, французькому фразеологізму: *prendre des vessies pour les lanternes* [8, с. 604], який буквально означає «вважати кульки ліхтарями», в українській мові відповідає вираз *попасти пальцем у небо*.

У французькій мові наявні фразеологізми, національні не лише за своєю образною основою, а й за поняттям, яке вони позначають. Такі фразеологізми не мають ні фразеологічних, ні лексичних відповідників в інших мовах, а тому перекладаються за допомогою опису. До таких фразеологізмів належить: *faire danser l'ansedupanier* [8, с. 58], який буквально означає «змушувати танцювати ручку корзини». Українським відповідником цього фразеологічного звороту є вираз *обдурювати господарів під час закупівлі провіанту*. Виникнення фразеологічної одиниці сягає своїм корінням у ту епоху, коли представники багатих верств населення користувалися при закупівлі провізії послугами служниць, які закуповуючи продукти на базарі, дуже часто обдурювали своїх господарів. При цьому вони трясли ручку корзини таким чином, щоб її вміст перемішався і створилася видимість того, що там лежить багато товару.

Не менш цікавими у змістовному плані є вирази, що використовуються на позначення довгого виснажливого очікування на когось або на щось. Таке очікування у французькій мові можна позначити кількома фразеологічними одиницями: *croquer le marmot* [8, с. 663] «нескінченно довго і даремно чекати»; *faire le pied de grue* [8, с. 883], що означає «нудитися, очікуючи» (букв. «довго стояти переминаючись з ноги на ногу, наче журавель»); *faire l'antichambre* [8, с. 58] (досл. «довго очікувати прийому, оббивати пороги») – ходити туди-сюди передпокою, очікуючи на прийом.

Кожна мова має значну кількість фразеологічних одиниць, які служать для вираження особливостей менталітету народу-творця. Є такі фразеологізми й у французькій мові. До прикладу, вираз *se porter comme le Pont-Neuf* [8, с. 869] «бути міцним як дуб, здоровим наче бик, почуватися чудово» (букв. «почуватися як Новий міст») вживається тоді, коли співрозмовник хоче похвалитися хорошим самопочуттям. Новий міст, що є найстарішим у Парижі, до цих пір знаходиться в доброму стані, що й породило подібний фразеологізм.

Фразеологізм *le mariage à la parisienne* [8, с. 661] (букв. «одруження на паризький манер») засвідчує незаконний шлюб, у той час як вираз *avoir un pied parisien* (досл. «мати паризьку ногу») [8, с. 833] означає «бути справжнім парижанином». Такий простий на перший погляд фразеологізм як *Jeane de Paris* (букв. «Жан з Парижа») [8, с. 579], має значення «переодягнений принц, який смітить грошима (витрачає їх надто багато)». Бажаючи звернути увагу на таку фізичну ваду людини як косоокість, французи говорять, що ця людина: *aun œil à Paris, l'autre à Pontoise* [8, с. 788], що означає дослівно «одне око дивиться на Париж, а інше – на Понтуаз».

В усі періоди історичного розвитку у Франції шанували працьовитих людей, а тому про тих, хто байдикує у понеділок після недільного відпочинку, говорять: *il fait lundi (la Saint-Lundi)* [8, с. 623] «він святкує

понеділок (святий понеділок)». Бажаючи підбадьорити людину, якій необхідно набратися терпіння, щоб подолати труднощі, їй обов'язково скажуть: *Parisnes'estpasfaitenunjour* [8, с. 788] – «Париж не за один день збудований».

Як видно зі змісту наведених вище фразеологічних одиниць, образи істинно французьких фразеологізмів запозичені з різних сфер матеріально-культурного життя народу. Вони є свого роду синтезом духовних цінностей французького народу, що відтворюють справжню картину його минулого, розкривають його характер, знайомлять нас із його традиціями, звичаями і національними рисами. Через ознайомлення з цими фразеологічними одиницями французи постають перед студентами кмітливими, веселими, доброзичливими, життєлюбними, стійкими до негараздів, прихильниками веселого французького розуму, який висміює будь-яку крайність та не схиляється ні перед чим.

Найефективнішим прийомом формування фразеологічного словника студентів є читання творів художньої літератури, в яких наявні ці одиниці, оскільки усвідомлення значення фразеологічних одиниць у контексті сприятиме кращому розумінню їх смислу. Організуючи роботу над засвоєнням фразеологічних одиниць, викладач повинен поставити перед собою мету: 1) допомогти студентам зрозуміти переносні значення слів-компонентів цих одиниць, оволодіти перенесенням смислів, що відбувається під час сприймання фразеологізмів; 2) сформуванню у них стійкий інтерес до сприймання фразеологічних зворотів, які є специфічними мовними засобами; 3) збагатити їх активний словник фразеологічними одиницями, значення яких стосуються як повсякденного життя французів, так і майбутньої професійної діяльності фахівця з іноземних мов; 4) сформуванню в студентів навички доречного використання фразеологізмів у різних ситуаціях спілкування.

Алгоритм опрацювання фразеологічних одиниць включає в себе комплекс рецептивних, умовно-мовленнєвих та мовленнєвих вправ, спрямованих на сприйняття фразеологічних одиниць у процесі аудіювання та читання автентичних текстів, засвоєння фразеологізму, його форми та значення в ході виконання тренувальних вправ, а також формування в студентів навичок самостійного вживання фразеологічних одиниць в усному і писемному мовленні та навичок ситуативно-спрямованого використання фразеологічних одиниць.

У зв'язку з цим, необхідно забезпечити змістовне наповнення навчального процесу так, щоб поряд із оволодінням іноземною мовою студенти знайомилися з типовими явищами соціально-економічного, наукового та культурного життя народу, мову якого вони вивчають, а також цінностями способу його життя. Зазначене зумовлює необхідність глибокого та ретельного вивчення світу носіїв мови, їх культури, способу життя, національного характеру, менталітету, оскільки реальне використання слів у мовленні значною мірою визначається знанням соціального і культурного життя того, хто говорить цією мовою.

Висновки. Отже, використання надбань лінгвокультурології дозволяє викладачу зосередити свою увагу в навчальному процесі на розкритті культурних цінностей, створених людиною, цілісно описати суттєві для носіїв мови реалії, надати об'єктивну інформацію про різні галузі культурного життя країни, мова якої вивчається, та сформувати комунікативну компетенцію майбутніх учителів іноземних мов.

Перспективи подальших розвідок полягають у можливості залучення до навчального процесу інших лексичних та фразеологічних одиниць, ознайомлення з якими сприятиме формуванню комунікативної компетенції майбутніх учителів іноземних мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азимов Э.Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э.Г. Азимов, А.Н. Щукин. – М. : Издательство ИКАР, 2009. – 448 с.

2. Бабушкин А.П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка, их личностная и национальная специфика : дисс. ... д-ра фил.наук / 10.02.19 «Теория языка» / Бабушкин Анатолий Павлович. – Воронеж, 1997. – 330 с.

3. Верещагин Е.М. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров. – М. : Русский язык, 1990. – 246 с.

4. Воробьев В.В. Лингвокультурология (теория и методы) / В.В. Воробьев. – М.: Изд-во Рос.ун-та дружбы народов, 1997. – 331 с.

5. Красных В.В. Этнопсихолінгвістика і лінгвокультурологія / Виктория Владимировна Красных. – М. : Гносис, 2002. – 284 с.

6. Маслова В.А. Лингвокультурология : [учеб.пособ. для студ.] / Валентина Авраамовна Маслова. – М. : Изд. центр «Академия», 2001. – 208 с.

7. Плужник И.Л. Формирование межкультурной коммуникативной компетенции студентов гуманитарного профиля в процессе профессиональной подготовки: автореф. дисс. д-ра пед. наук: 13.00.01 / И.Л. Плужник. – Тюмень, 2003. – 29 с.

8. Французско-русский фразеологический словарь – [под ред. Я.И. Рецкера]. – М. : Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1963. – 1111 с.

9. Швець Т.А. Методика навчання іноземних мов у вищій школі : підручник для студентів вищих навчальних закладів / Тетяна Андріївна Швець. – Переяслав-Хмельницький : Видавництво КСВ, 2014. – 296 с.

10. Byram M. Investigating Cultural Studies in Foreign Language Teaching / Mike Byram. — Clevedon : Multilingual MATEERS, Ltd., 1991. – 163 p.

*Статтю рекомендовано до друку
кандидатом педагогічних наук, доцентом кафедри
іноземної філології і методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»
Борисовою Н.В.
Стаття надійшла до редакції 19 лютого 2017 року*